

Josep Maria Puig Salellas en el record

Víctor Pou

IESE Business School, Universitat de Navarra

Conseller de la Comissió Europea

Josep Maria Puig Salellas ha estat una d'aquestes persones que he admirat durant anys al llarg de la meua vida, primerament com un personatge llunyà, gairebé mític, del qual sentia tan a parlar, sempre de manera molt elogiosa, i més tard com a personatge finalment conegut, tractat i entranable, gràcies a l'amistat que m'uneix amb les seves filles, principalment amb l'Imma. No oblidaré mai les converses que vaig tenir l'ocasió de mantenir-hi, els darrers anys de la seva vida, en el cor de les seves arrels —el Mas Salellas, tocant a Cruïlles, prop de Sant Sadurní de l'Heura, al Baix Empordà— sobre tants i tants assumptes gairebé sempre relacionats, d'una manera o d'una altra, amb Catalunya i Europa.

L'he admirat sempre en una diversitat de vessants, entre els quals destacaria els següents: com a empordanès i bon amic de la meua família també empordanesa, com a jurista excepcional, com a gran patriota català, com a escriptor de llibres i articulista, com a amfitrió des del Mas Salellas, com a gran conversador i com a persona sàvia, irònica i independent.

Arrels empordaneses comunes

Puig Salellas ha estat un d'aquests empordanesos que honoren la comarca. Ha estat un empordanès de soca-rel i, al mateix temps, un empordanès que ha volat molt alt. Ha estat fidel a les seves arrels i ha sabut desplegar les seves ales. Es pot dir que com més ha arrelat, més s'ha enlairat.

Les seves arrels les té al paratge de Sant Joan de Salellas, on es troba el Mas Salellas, situat, com he dit, entre Cruïlles i Sant Sadurní de l'Heura. El meu pare, l'advocat Josep Maria Pou i Sabater, encara que va néixer a Calonge, com jo mateix, era oriünd de Sant Sadurní de l'Heura, seu de la seva casa pairal. Els Pou eren propietaris rurals des de feia segles, com els Salellas.

Entre els meus records d'infantesa hi figuren de manera principal, i encara ben viva, els viatges en tartana amb el meu pare des de Calonge fins a Sant Sadurní de l'Heura. Primer agafàvem la carretera de la Ganga que uneix Calon-

ge amb la Bisbal d'Empordà i després, un cop havíem arribat al Mas Sabater, on hi havia (i encara hi ha) vaques, trencàvem cap a l'esquerra per un camí de carro que passava pel veïnat de Rabioses, ens feia travessar el riu Daró i, un cop passat el Mas Botó, ens duia cap al Mas Salellas i l'ermita de Sant Joan de Salelles, des d'on ja s'intuïa la proximitat de Sant Sadurní de l'Heura. Quan passàvem lentament amb la tartana pel davant del Mas Salellas, el meu pare sempre em feia alguna observació sobre el propietari, com per exemple: «aquest és el mas del notari Puig Salellas; els seus pares són bons amics; ell és més jove que jo; acaba de guanyar les oposicions a notaries; és un jurista que promet molt; hem estudiat el batxillerat al mateix institut del carrer de la Força de Girona; ha cursat les dues mateixes carreres que jo: dret i filosofia i lletres».

Puig Salellas va néixer a Girona, on els darrers Salellas es varen instal·lar com a rendistes, però el seu bressol va ser realment sempre el Mas Salellas. És un mas esplèndid, sobretot després de les darreres restauracions realitzades per en Josep Maria. És molt gran, amb una magnífica vista sobre les Gavarres. Ha estat el centre de gravetat, el punt de referència, de tota la vida d'un notari que primer ho va ser de Ponts —on va conèixer la que seria la seva esposa Mari-Luz Aleu— i més tard de Tarragona i de Barcelona. El *sancta sanctorum* del mas era el seu estudi, situat a dalt de tot, a les golfes, on acostumava a recloure's per a llegir, escriure, estudiar i reflexionar. Me'l va ensenyar alguna vegada i sempre que entrava en aquelles estances, tan plenes de llibres, de dibuixos i pintures famoses, i malgrat això tan ben ordenades, em sentia un ésser privilegiat.

En Josep Maria va dedicar un llibre ben gruixut a l'estudi històric de la seva família, els Salellas, que comprèn més de set-cents anys, des del segle XIV, quan eren remences, fins al segle XX, quan es converteixen en rendistes i, com he dit, es traslladen a viure a Girona. En aquest llibre explica, entre moltes altres coses, el que jo he escoltat dels seus propis llavis, car era un tema al qual atorgava una especial consideració: que els primers Salellas coneguts vivien al Mas Salellas, situat a la riba dreta d'un torrent, entre aquest i el riu Daró, amb la muntanya al fons, però que els esdeveniments els obligaren a canviar de residència i, passant aquell curs d'aigua, acabaren instal·lant-se a la riba esquerra, al mas anomenat aleshores Mas Barb i ara can Salellas. O sigui, que, cosa poc coneguda i força inversemblant, l'actual can Salellas és l'antic Mas Barb i l'antic Mas Salellas és el que es troba a l'altra riba del torrent.

És digne de consideració el fet que dos dels grans notaris recents de Catalunya procedeixin de dos pobles tan petits com són Cruïlles i Sant Sadurní de l'Heura. Efectivament, el notari Robert Follia i Camps, que també va arribar a ser degà del Col·legi de Notaris de Catalunya, és oriünd d'aquesta darrera població, mentre que les arrels d'en Josep Maria Puig Salellas es troben al Mas Salellas de Cruïlles.

Com a bon empordanès, en Josep Maria no tingué mai un *no* quan se'l convidava a participar en activitats culturals de la comarca, com fou el cas de

les Trobades Culturals de Calonge, en què col·laboro des que es van crear, com a membre de l'associació Colònico i des de la fidelitat a la meua condició de calongí de nissaga. També recordo diverses jornades culturals fetes al monestir de Sant Miquel de Cruïlles, en què ell participava de manera activa, com fou el cas recent de la presentació d'un estudi històric de la seva filla Imma, patrocinat per la Fundació Noguera.

Notari excepcional i gran patriota català

Josep Maria Puig Salellas fou un notari excepcional. Va ser el més jove de la darrera gran generació de notaris catalans (Faus, Noguera, Roca-Sastre, Figa...), caracteritzada per una formació molt sòlida, l'arrelament al país i el compromís amb la societat. Tal com escriu Lluís Foix en el prefaci del llibre que recull els articles publicats per Puig Salellas al diari *La Vanguardia*, al qual em referiré més endavant, «els homes de dret han fet sòlid el nostre vell país, Catalunya. Quan Josep Pla feia un gran elogi del notari de la Bisbal, es referia a l'ordre i a la precisió que havia dibuixat a la comarca empordanesa esquinqada per petites propietats, per costums, drets de pas, serveis d'aigua i fites i partions ancestrals, camins antics i cases pairals que es remunten a èpoques pretèrites».

El reconeixement institucional li arribà de part dels seus col·legues notaris —fou nomenat degà del Col·legi de Notaris de Catalunya—, dels juristes en general —fou membre de l'Acadèmia de Jurisprudència de Catalunya i de l'Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres— i del món acadèmic —fou membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans. Va dedicar temps i energies a tot un plegat d'activitats lligades a la seva professió de notari, com ara la Càtedra Duran i Bas o la Fundació Noguera.

En Josep Maria, al mateix temps que un professional d'excepció, va ser sempre un gran patriota català. No en va tenir prou de triomfar professionalment i arribar al màxim dins la seva activitat de notari (el 1975 va ser elegit degà del Col·legi de Notaris de Catalunya, càrrec que va ocupar fins al 1980), sinó que va voler servir al país i a la societat tant com va poder. El seu compromís amb Catalunya va ser sempre molt profund, i per això se'l pot considerar un vertader militant de Catalunya. Amb la restauració de la Generalitat, fou cridat, primer, pel president Tarradellas i, després, pel president Pujol, i sempre es va deixar trobar sense demanar res a canvi, va rebutjar alts càrrecs i la participació directa a la política catalana, va preferir ser útil i fidel al país des de posicions essencialment lligades amb la seva professió de notari, més que no pas de lluïment o d'aparador. Fou membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya. Participà en la redacció dels estatuts del 1979 i del 2006, així com en la fundació del diari *Avui*. També fou president del Consell Social de la Universitat de Barcelona entre el 1984 i el 1998.

Vaig coincidir amb ell a la Generalitat de Catalunya durant la dècada dels vuitanta del segle passat, des dels diferents càrrecs que vaig ocupar successivament fins que em vaig traslladar a Brussel·les per a incorporar-me a la Comissió Europea: director general de Programació Econòmica a la Conselleria d'Economia i Finances, que dirigia aleshores el malaguanyat Ramon Trias Fargas; director executiu del Patronat Català Pro Europa i director general d'Adequació a les Comunitats dins el Departament de Presidència. Les opinions i els dictàmens que m'arribaven de la Comissió Jurídica Assessora portaven molt sovint la marca del notari Puig Salellas, que gaudia d'una gran reputació en els àmbits de tots els departaments de la Generalitat.

Es comentava sovint que el president Pujol li havia ofert diverses vegades ser conseller de Justícia i que ell no ho havia acceptat mai, car considerava que podria servir millor al país des de la fidelitat a la seva professió de notari, compatible amb una orientació pública en forma de consell o d'assessorament. També es comentava que la relació entre el president Pujol i en Josep Maria era molt estreta, que el president feia molt de cas de totes les recomanacions que li arribaven d'aquell notari tan prestigiós. En Josep Maria va ser sempre un col·laborador lleial i un bon amic i admirador del president Pujol.

En el seu llibre *Catalunya: la penúltima cruïlla*, abans d'arribar a exposar el seu raonament final, diu que a Catalunya s'han produït alguns fets positius que, des de la recuperació de l'autonomia el 1979, han influït poderosament en el procés d'identificació de la nova societat catalana amb el concepte de *autogovern* i, per tant amb el fet autonòmic: un d'aquests fets positius —assenyala Puig Salellas— és la persona de Jordi Pujol. El presenta com «un nacionalista convençut, i això a partir d'un coneixement a fons de la història i de la realitat actual del país; però, a la vegada, com a polític nat, un home conscient de les limitacions en les quals, per raons numèriques òbvies, s'ha de moure, ara i aquí, el nacionalisme. Conscient també de la necessitat d'estructurar una força política en certa manera central, si volia ser estratègicament útil [...] Vaig poder confirmar com n'era de profunda la identificació d'aquell home amb el país, una identificació construïda a partir d'una responsable preparació per a la tasca, que és evident que venia de lluny... La seva permanència d'un quart de segle, sense solució de continuïtat, en la Presidència de la Generalitat ha contribuït de manera lenta, per tant, poderosa, dia a dia, a donar al nou fet institucional una idea general, indefinida, però que crec que existeix en la societat catalana, de normalitat; i, per tant, amb major o menor grau, també d'identificació».

Val a dir, però, que en alguna de les converses que vaig mantenir amb en Josep Maria poc abans del seu traspàs, em va confessar que el president Pujol, dins el gran respecte que li tenia com a polític i com a persona, a vegades no havia tingut gaire en compte algunes de les seves recomanacions en temes que ell considerava bàsics, com per exemple la implantació de nous cossos de fun-

cionaris especialitzats en el començament de les activitats de l'autogovern català amb l'Estatut del 1979. «Encara paguem les conseqüències d'aquella manca de decisions en matèries tan importants. El president Pujol volia fer moltes coses al mateix temps, la seva figura política i la seva obra són molt importants, és un dels grans personatges de la nostra història, però ambicionava tantes coses al mateix temps per a Catalunya, al començament de l'autogovern, que a vegades li costava de prioritzar.»

La Generalitat de Catalunya, en agraïment als serveis prestats per en Josep Maria a la institució, li va atorgar la Creu de Sant Jordi el 1983.

Escriptor

En Josep Maria va escriure uns quants llibres i va col·laborar habitualment en la premsa, especialment a l'*Avui* i a *La Vanguardia*. Només al diari *La Vanguardia* ha deixat publicats més de cent cinquanta articles, que li entregaren en forma de llibre com a regal nadalenc del 2001 la seva filla i el seu marit, Ricard Permanyer. La seva prosa era irònica i incisiva, fidel reflex de la seva personalitat.

Els tres llibres importants de Puig Salellas crec que són: *Catalunya: la penúltima cruïlla* (2003), *Història difícil de quatre dones* (2008) i *De remences a rendistes: els Salellas* (1996).

En aquest darrer llibre es fa la història dels Salellas des de l'edat mitjana fins als nostres dies. Són més de set-cents anys d'història, que aviat està dit, en què els Salellas han viscut tota mena d'esdeveniments, bons i dolents. Les situacions econòmiques difícils i els plets hi abunden. Els Salellas varen començar com a remences i varen acabar al segle XIX instal·lats a Girona com a rendistes. Les seves propietats rurals eren considerables. El primer Salellas fa un codicil l'any 1322, el mateix any que Elisenda de Montcada es va casar amb el rei Jaume II (el meu pare va escriure un llibre sobre la vida d'Elisenda de Montcada, el dia que el va regalar a Puig Salellas, tots dos varen comentar la coincidència de dates). El 7 d'octubre de 1388, el baró de Cruïlles i de Peratallada va atorgar a Pere Salellas —fill del primer Salellas— el dret a agafar aigua del torrent que passa pel davant «del vostre Mas Salellas». El darrer Salellas del qual es parla en el llibre, en Meliton, va morir a Girona abans de la Guerra Civil i el seu enterrament fou un vertader esdeveniment social a la capital. Naturalment, hi eren presents tots els masovers i, a més, els arrendataris. En Meliton era «un home alt, prim, ben plantat, amb una espessa cabellera blanca. Era elegant, tant si portava un tern de bona tela anglesa, com si vestia de pana per a anar al mercat de la Bisbal. Políticament conservador, afirmava que, per a ser-ho, només cal un requisit: tenir coses a conservar». Meliton Salellas va tenir dues filles: Concepció, la mare d'en Josep Maria, i Maria. La Concepció es casà amb Ignasi Puig Bayer, catedràtic de geografia i història a l'Institut de Girona. Foren els pares d'en

Josep Maria. El cognom Salellas, per ser el de la mare (així ho establí la llei), començava a desaparèixer.

A la *Història difícil de quatre dones* s'aprofundeix sobre la situació d'unes dones vinculades amb la història familiar. En primer lloc, Joana Ribot, turmentada per la seva incapacitat per a tenir fills. Després, Andreva Salellas, que visqué l'experiència dramàtica de la venda de la casa pairal als encants i que més tard s'ocupà de salvar la resta del patrimoni. Finalment, Maria Vilar i Concepció Boada, que s'hagueren d'enfrontar, l'una, a la penosa situació financera generada per la pèssima gestió econòmica del seu espòs, i l'altra, a un seguit de plets per a rescatar els béns de les mans de Josep Salellas, un cunyat capellà massa espavilat.

Catalunya: la penúltima cruïlla és un llibre escrit per un patriota català, lúcida i rigorós en les argumentacions. És un treball de síntesi de moltes notes disperses i reflexions que havia anat fent al llarg de la seva vida sobre Catalunya. Ens diu que es tracta d'una «expansió personal», distribuïda en tres parts. La primera part s'havia d'haver titulat «Les essències», però, segons en Josep Maria em digué personalment en una de les nostres converses mantingudes al Mas Salellas, l'editor li ho va desaconsellar i al final es va dir «Les referències». En definitiva, es tracta del passat del país. Les altres dues parts tracten del present («Les realitats») i del futur («Les perspectives»).

L'autor reconeix, de manera lúcida, «el drama existencial d'aquest país», que és que Catalunya ha patit la insuficiència del seu poder polític i, a partir del segle XIX; una demografia decadent. Puig Salellas està convençut que el país viu una època determinant i que «aquest país se la juga». Per tant, opina que «no es pot perdre més temps» i que cal avançar de manera decidida cap a un veritable autogovern. «D'allò que es tracta —escriu en Josep Maria— és d'assegurar una cosa elemental: el progrés d'aquest país i, per tant, el progrés del seu poble. Un progrés potent i, per tant, no subordinat.»

Segons Puig Salellas, l'objectiu ineludible ha de ser doble: a) immediatament, l'assoliment d'una autonomia que ell qualifica de «real», i b) a més llarg termini, la construcció per a Catalunya d'una relació de tipus confederal, que es podria comparar amb l'anterior al 1714, amb el dret d'autodeterminació inclòs. Es tracta d'un esperançat retorn a l'edat mitjana, que Puig Salellas també recomana per al nou marc europeu, marcat per l'hegemonia dels estats, molt lluny encara d'un veritable federalisme format per un mosaic de petites realitats nacionals (com Catalunya) i no pas estatals. L'alternativa a l'assoliment d'aquell objectiu ineludible és el descens ineluctable de la Generalitat cap a un nivell de superdiputació. En aquest camí que hem de recórrer, un camí sobiranista, segons en Josep Maria, encara ens trobem a la «penúltima cruïlla».

Excel·lent amfitrió, gran conversador i persona sàvia

No va ser fins a començaments del nou mil·lenni, poc després d'haver-lo conegut personalment, que vaig tenir l'honor de ser convidat a algun àpat organitzat per en Puig Salellas al seu mas, situat com ja he dit entre les poblacions empordaneses de Cruïlles i Sant Sadurn de l'Heura. Acostumaven a seure a la taula de convidats (sempre tan ben guarnida i abundosa, tot perfectament controlat per la seva elegant i simpàtica esposa, Mari Luz Aleu) persones de procedència professional i tarannà ben diversos: advocats, notaris, periodistes, polítics, científics, professors universitaris..., totes elles presidides per en Josep Maria, sempre magnífic en el seu paper de gran patriarca i amfitrió admirat i respectat. El seu col·lega i deixeble, el notari López Burniol, era un dels habituals d'aquelles trobades, així com el periodista Lluís Foix. Aquest darrer ha deixat escrit el següent: «He tingut el privilegi de mantenir llargues converses amb Josep Maria Puig Salellas. Home culte, home que escolta, home que diu el que pensa des de la independència i la llibertat. Un català optimista, positiu, que sap de les nostres mancances però també de les seves solucions.»

Li agradava conversar, enraonava molt bé. Aquest verb —*enraonar* o 'parlar conformement a la raó'— li anava literalment com anell al dit, car *enraonar* implica 'raonament', 'argumentació', i ell en sabia molt de raonar, d'argumentar, de manera que et podia convèncer fàcilment amb les seves explicacions, sempre exposades de manera lúcida i sòbria. Les seves reflexions contenien un punt d'ironia sovint demolidor que, a més, segons López Burniol, podia arribar a ser sarcàstic. Després de dinar, ens conduïa a una gran sala d'estar on hi havia penjades pintures d'artistes catalans de gran valor, i allí la fèiem petar fins al capvespre.

Era un conversador dels que saben escoltar els enraonaments dels altres. Un dia li vaig comentar que havia escrit un llibre sobre l'Estat centralista francès, però que no m'atrevia a publicar-lo perquè considerava que potser era massa dur, i a Catalunya, caracteritzada pel seu afrancesament, aquesta mena d'opinions signifiquen anar a contracorrent. El tema, en qualsevol cas, li va interessar molt. Em va demanar que li n'expliqués el contingut. Després em va dir que li portés el manuscrit perquè volia llegir el llibre tot sencer i donar-me després la seva opinió. Així ho vaig fer. Al cap de poques setmanes, em va telefonar i fixàrem una cita per veure'ns al Mas Salellas. S'havia llegit tot el text amb molta cura, les seves pàgines estaven plenes d'anotacions, comentaris i suggeriments. Em va començar a publicar-lo al més aviat possible. Vaig fer naturalment molt de cas de totes les seves observacions, però el llibre encara no ha vist la llum pública, potser més endavant.

Li agradava de fer favors i de quedar bé amb els amics. Un dia li vàrem comentar amb Joaquim Llimona, antic secretari d'Afers Exteriors de la Generalitat de Catalunya, que estàvem pensant en la possibilitat de constituir una fundació cultural dedicada a l'Empordà, que portaria el nom d'Empordà-País.

L'assumpte li va interessar de seguida, ens va rebre diverses vegades al Mas Salellas per parlar-ne. En Joaquim Llimona i jo vàrem prendre moltes notes. El notari Puig Salellas realment en sabia molt de fundacions, era un veritable pou de ciència jurídica.

Tinc dins meu amb reverència tots aquests records del notari Puig Salellas i sempre li quedaré agraït per haver-me fet mereixedor de la seva amistat al mateix temps que m'obria les portes de l'indret empordanès que més s'estimava: el Mas Salellas.